

ALEKSANDER RUDZIŃSKI

## DZIAŁALNOŚĆ POLONIJNA STANISŁAWA RESZKI W RZYMIE W ŚWIETLE LISTÓW DO MARCINA KROMERA (1569-1582)

Rzym był dla ludzi nowożytności miastem wyjątkowym. Rozmiłowanym w antyku humanistom jawił się jako dziedzic starożytnej spuścizny kulturowej, dla pozostałych w wierności papieżstwu stanowił stolicę *christanitas*, zaś dla protestanckich reformatorów religijnych był epifanią biblijnego Babilonu. Od końca średniowiecza można obserwować upowszechnianie się podróży nad Tyber – do grobów apostoelskich ciągnęły coraz większe rzesze pątników, humaniści nawiedzali pomniki Wiecznego Miasta, zaś wysłannicy władców przybywali do Kurii umocnionej po przewyciężeniu schizmy zachodniej i koncyliarizmu<sup>1</sup>. Nie brakowało studentów, a także karierowiczów, którzy liczyli na zdobycie w Kurii dochodowych beneficjów. Wśród wszystkich tych grup byli Polacy, z których czasem zaczęła formować się rzymska kolonia<sup>2</sup>. Na znaczący instytucjonalny wyraz jej

---

Mgr ALEKSANDER RUDZIŃSKI – doktorant, Instytut Historii na Wydziale Nauk Humanistycznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; e-mail: [aleksanderpawel@gmail.com](mailto:aleksanderpawel@gmail.com)

<sup>1</sup> H. BARYCZ, *Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440-1600)*, Kraków 1938, s. 11.

<sup>2</sup> O różnych aspektach polskiej obecności w Rzymie do początków XIX wieku pisali m.in.: M. LORET, *Życie polskie w Rzymie w XVIII wieku*, Rzym 1930; H. BARYCZ, *Polacy na studiach w Rzymie*; TENŻE, *Spojrzenia w przyszłość polsko-włoską*, Wrocław 1965; W. WEHR, *Polskie pamiątki heraldyczne w Rzymie*, „Materiały do Biografii, Genealogii i Heraldyki Polskiej” 3(1966), s. 29-62; A. SĄKOWSKI, *Włoskie przygody Polaków. Wiek XVI-XVII*, Toruń 1973; H.D. WOJTYSKA, *Papiestwo-Polska 1548-1563. Dyplomacja*, Lublin 1977; J.W. WOŚ, *Rzym polski za czasów Stanisława Hozjusza*, Rzym 1979; B. BILIŃSKI, *Figure e momenti Polacchi a Roma*, Wrocław 1992; T. CHRZANOWSKI, M. KORNECKI, *Polskie pomniki w świątyniach Rzymu*, Warszawa 1994; M. BORUCKI, *Polacy w Rzymie. Od czasów Mieszka I do Jana Pawła II*, Warszawa 1995, s. 32-89; W. TYGIELSKI, *Polacy w nowożytnym Rzymie. Kilka uwag o polskich śladach, napotkanych przez peregrynantów w końcu XVI i w XVII wieku*, „Ikonotheka”. Prace Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego 13(1998), s. 127-137; T. ULEWICZ, *Iter romano-italicum polonorum czyli o związkach umysłowo-kulturalnych Polaki z Włochami w wiekach średnich i renesansie*, Kraków 1999; M.I. KWIATKOWSKA, *Rzym*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. IV, red. K. Dopierala, Toruń 2005, s. 314; L. HENCZEL-WRÓBLEWSKA,

obecności w Wiecznym Mieście trzeba czekać do końca XVI stulecia, gdy powstało hospicjum polskie przy kościele św. Stanisława. Czas jego powstania stanowił także, według Henryka Barycza, „szczytowy punkt polskich peregrynacji do Rzymu”<sup>3</sup>. Inne nacje organizowały swe ośrodki w Wiecznym Mieście już sto lat wcześniej, skupiając się na terenie jednej dzielnicy, fundując swoje kościoły, szpitale dla ubogich pielgrzymów<sup>4</sup>. Żywiół polski w Rzymie nigdy nie był aż tak silny, jednak w pierwszych dekadach potrydenckiej reformy wybijał się mocniej niż kiedykolwiek wcześniej, z niej właśnie biorąc swą przyczynę.

Jedną z najważniejszych postaci reformy katolickiej w Kościele polskim był kardynał Stanisław Hozjusz (1504-1579). Odegrał też wybitną rolę w dziejach rzymskiej Polonii, głównie podczas ostatniej dekady swojego życia, spędzonej w Wiecznym Mieście. Wokół niego skupiało się w tych latach życie polskie nad Tybrem<sup>5</sup>. Dostrzegł rolę, jaką zreformowany Rzym może odgrywać przy kształtowaniu nowych, katolickich elit, skutecznie powstrzymujących rozwój protestantyzmu w Polsce i całej Europie Środkowej, stąd posyłał doń młodzież na naukę oraz skutecznie zachęcał do tego innych<sup>6</sup>.

Intensywna i wielowątkowa działalność polskiego kardynała w Rzymie w latach 1569-1579 była już przedmiotem zainteresowania badaczy<sup>7</sup>. W niniejszym

---

*Dzieje Polaków we Włoszech*, Poznań–Kalisz 2006, s. 37-61, 64-67; M.D. KOWAŁSKI, *Po łaski duchowne i korzyści doczesne. Polacy w Rzymie i w Kurii papieskiej w XV wieku*, [w:] *Polak we Włoszech, Włoch w Polsce. Sztuka i historia*, red. M. Wrześniak, A. Bender, Warszawa 2015, s. 33-46; H. OSIECKA-SAMSONOWICZ, *Rzymskie wizyty polskich królewiczów*, [w:] *Polak we Włoszech*, s. 87-101.

<sup>3</sup> H. BARYCZ, *Polacy na studiach w Rzymie*, s. 7.

<sup>4</sup> O. KWAPIS, *Do Rzymu! Sztuka i wielkie jubileusze*, Warszawa 2014, s. 194-195.

<sup>5</sup> H. BARYCZ, *Polacy na studiach w Rzymie*, s. 151. Ostatnio o wpływie Hozjusza na kształtowanie się rzymskiej Polonii pisał włoski historyk sztuki Adriano Amendola. A. AMENDOLA, *La formazione dell'identità nazionale polacca nella Roma della Controriforma*, [w:] *Identità e rappresentazione. Le chiese nazionali a Roma 1450-1650*, red. A. Koller, S. Kubersky-Piredda, Roma 2015, s. 249-270. Niestety, wydawnictwo to nie znajduje się w żadnej z polskich bibliotek ani w większych bazach danych. Na stronie internetowej Niemieckiego Instytutu Historycznego w Rzymie można znaleźć sprawozdanie z konferencji, na podstawie której je opublikowano [[http://dhi-roma.it/fileadmin/user\\_upload/pdf-dateien/Tagungsberichte/2013/TB\\_Nationalkirchen\\_2013\\_05\\_22-24.pdf](http://dhi-roma.it/fileadmin/user_upload/pdf-dateien/Tagungsberichte/2013/TB_Nationalkirchen_2013_05_22-24.pdf) (dostęp: 22.03.17)].

<sup>6</sup> H. BARYCZ, *Polacy na studiach w Rzymie*, s. 126, 144-160.

<sup>7</sup> A. EICCHORN, *Der ermländische Bischof und Cardinal Stanislaus Hosius*. Bd. 2: *Sein Wirken als Cardinal*, Mainz 1855, s. 369-571; H. BIAUDET, *Le Saint Siege et la Suède durant la seconde moitié de du XVIIe siècle. Notes et documents*, I: *Origines et période des relations non officielles 1570-1576*, Paris 1907, passim; H. BARYCZ, *Polacy na studiach w Rzymie*, s. 112, 126, 144-160, 183-186; J. UMIŃSKI, *Kardynał Stanisław Hozjusz, biskup warmiński 1504-1579*, Opole 1948, s. 76-94; W. URBAN, *Stanisław Hozjusz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. X, red. K. Lepszy, Wrocław 1964, s. 45; H. FOKCIŃSKI, *Udział kardynała Hozjusza w konsystorzach papieskich w latach 1569-1579*, „Studia Warmińskie” 18(1981), s. 21-98; J.J. GÓRNY, *Czynności kardynała Stanisława Hozjusza na stanowisku*

artykule zaś podjęto próbę przedstawienia działalności polonijnej jego sekretarza i najbliższego współpracownika w Rzymie – Stanisława Reszki (1544-1600). Pochodził on z rodziny mieszczańskiej, z podpoznańskiego Buku. Uczęszczał na Uniwersytet Krakowski oraz uczelnię we Frankfurcie nad Odrą, zaś w wieku piętnastu lat, prawdopodobnie dzięki doktorowi Stefanowi Mikanowi (zm. 1578), trafił na dwór Hozjusza. W 1569 r. stał się jego głównym sekretarzem. To kardynał dał asumpt do rozwoju jego kariery duchownej – Reszka został kanonikiem warmińskim, dziekanem warszawskim, opatem komendatoryjnym w Jędrzejowie. Po śmierci swego pierwszego patrona pełnił funkcję dyplomaty Stefana Batorego (1533-1586) i Zygmunta III Wazy (1566-1632) w Rzymie i Neapolu, prowadząc przy tym żywą działalność literacką<sup>8</sup>.

Podczas rzymskiego pobytu w latach 1569-1579 Reszka pomagał Hozjuszowi w wielu dziedzinach, nie tylko poprzez działalność kancelaryjną, typową dla sekretarza<sup>9</sup>. Asystował mu i wspierał go w jego aktywności publicznej w Kurii Rzymskiej, np. podczas konklawe w 1572 r. Po tym jak Hozjusz został wiel-

---

wielkiego penitencjarza, „*Studia Warmińskie*” 20(1983), s. 23-27; H. BARYCZ, *Stanisław Hozjusz jako historyk*, „*Studia Warmińskie*” 20(1983), s. 60-61; S. CYNARSKI, *Udział Stanisława Hozjusza w staraniach dworu polskiego o odzyskanie spadku po królowej Bonie*, „*Studia Warmińskie*” 20(1983), s. 153-162; J.A. KALINOWSKA, *Stanisław Hozjusz jako humanista 1504-1579*, Olsztyn 2004, passim; G. JURKOWLANIEC, *Sprawczość rycin. Rzymska twórczość graficzna Tomasa Tretera i jej europejskie oddziaływanie*, Kraków 2017, s. 85-92; A. RUDZIŃSKI, *Działalność kardynała Stanisława Hozjusza w Rzymie w latach 1569-1579*. Referat wygłoszony 9 października 2018 na konferencji „*Kościół w społeczeństwie w Czechach i w Polsce w średniowieczu i we wczesnej epoce nowożytnej*”, organizowanej przez Zespół Historii Czech i Stosunków Polsko-Czeskich Komitetu Nauk Historycznych przy Wydziale I Nauk Humanistycznych i Społecznych PAN.

<sup>8</sup> Reszka nie posiada całościowej monografii. Do najważniejszych prac jemu poświęconych zaliczają się: H. HIPLER, *Die Biographien des Stanislaus Hosius*, „*Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands*” 7(1879), s. 113-176; J.W. Woś, *Stansilao Reszka, Segretario del Cardinale S. Hozjusz ed ambasciatore del Re di Polonia a Roma e Neapoli*, „*Annali della Scuola Normale Superiore di Pisa. Classe di Lettere e Filosofia*” 8(1978), s. 187-202; J.A. KALINOWSKA, *Reszka Stanisław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXXI, red. E. Rostworowski, Wrocław 1988-1989, s. 129-133; J.A. KALINOWSKA, *Stanisław Reszka – diariusz podróży i korespondencja z lat 1583-1589*, „*Studia Warmińskie*” 26(1989), s. 195-220; J.A. KALINOWSKA, *Stanisław Reszka (1544-1600) jako humanista i pisarz*, „*Studia Warmińskie*” 27(1990), s. 235-244; J.A. KALINOWSKA, *Kardynał Stanisław Hozjusz w świetle spuścizny piśmienniczej księdza Stanisława Reszki*, „*Studia Warmińskie*” 35(1998), s. 462-467; J.A. KALINOWSKA, *Wstęp*, [w:] S. RESZKA, *Żywoć Księdza Stanisława Hozjusza [Polaka], Kardynała Świętego Kościoła Rzymskiego, Penitencjarza Wielkiego i Biskupa Warmińskiego*, tłum. i kom. J.A. Kalinowska, Olsztyn 2009, s. 13-17; A.M. LEPACKA, *Działalność kulturalna Stanisława Reszki z Buku*, Buk 2014.

<sup>9</sup> A. RUDZIŃSKI, *Uniżony Sługa Najdostojniejszego Kardynała. Stanisław Reszka jako sekretarz Stanisława Hozjusza w Rzymie (1569-1579)*, „*Ibidem*”. *Rocznik Koła Naukowego Historyków Studentów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego* [w druku].

kim penitencjarzem w 1573 r., Reszka został przez niego zaangażowany do prac w urzędzie penitencjarii jako datariusz a następnie sygillator. W 1572 r. posłował w jego imieniu do wicekróla Neapolu, kardynała Granvelle, w następnym roku do króla-elekta Henryka Walezego. Pomagał kardynałowi organizacyjnie podczas podróży i pobytu w Wiecznym Mieście. Prowadził także coraz żywszą działalność kulturalno-literacką – pisał traktaty przeciwko konfederacji warszawskiej<sup>10</sup>, wydał zbiór dokumentów dotyczących pierwszej elekcji<sup>11</sup>. Razem z Tomaszem Treterem (1547-1610), innym Hozjuszowym sekretarzem, przygotował koncepcję ryciny *Typus Ecclesiae Catholicae*, do której wydał także komentarz<sup>12</sup>. Po śmierci swego patrona dbał o jego dobrą pamięć w licznych dziełach<sup>13</sup>. Najlepszym źródłem do poznania działalności Reszki z czasów pierwszego pobytu w Rzymie – do 1583 r. – są jego listy do Marcina Kromera (1512-1589), wybitnego historyka i duchownego katolickiego, także blisko związanego z Hozjuszem. Pisane dosyć regularnie, z charakterystyczną dla Reszki „gadatliwością”, nieźle zachowane i bardzo dobrze wydane, stanowią bezpośrednią relację z życia polskiego duchownego nad Tybrem przed czterystu laty<sup>14</sup>.

Prawdopodobnie Reszka skłonność do pomagania rodakom w potrzebie i organizowania życia polskiego za granicą wyniósł z domu Hozjusza. Przywiązanie Hozjusza do Ojczyzny jest podkreślane nie tylko przez hagiograficznych biografów, ale też przez współczesnych historyków<sup>15</sup>. W Rzymie kardynał dawał temu wyraz m.in. poprzez bogatą korespondencję skierowaną do królów – Zygmunta Augusta

<sup>10</sup> S. RESZKA, *Konfederacja w Warszawie r. 1573 rozbiorek*, [w:] *Pisma polityczne z czasów pierwszego bezkrólewia*, red. J. Czubek, Kraków 1906, s. 565-578; S. RESZKA, *De articulo confederationis haereticorum i Dialogus de turbulenta haereticorum pace in Polonia*, [w:] *Wiersze polityczne i przepowiednie, satyry i paskwile [sic!] z XVI w.*, red. T. Wierzbowski, Warszawa 1907, s. 33-42 (Biblioteka zapomnianych poetów i prozaików polskich XVI-XVIII wieku, z. 24).

<sup>11</sup> S. RESZKA, *De rebus in electione, profectione, coronatione Henrici regis Poloniae in Gallia et Polonia gestis*, Romae 1574.

<sup>12</sup> *Explicatio tipi Ecclesiae Catholicae*, Venetiis 1574; S. RESZKA, *Dicharatione della Figura della Chiesa*, Romae 1574.

<sup>13</sup> Reszka opracował wydanie dzieł wszystkich Hozjusza (*Stanislai Hosii opera omnia*, t. 1-2, oprac. S. Reszka, Coloniae 1584), wydał dzieła literackie, w których oplakiwał jego śmierć i życie w ujęciu hagiograficznym (*De obitu magni Stanislai Hosii cardinalis ode lugubris*, Cracoviae 1580; *Epistola de transitu et dormitione Stanislai Hosii*, Romae 1580; *Domini Stanislai Hosii vita*, Romae 1587).

<sup>14</sup> *Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera (1568-1588)*, oprac. J.A. Kalinowska, „Studia Warmińskie” 20(1983), s. 247-575; *Z dworu Stanisława Hozjusza. Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera 1568-1582*, wstęp, tłum., koment. J.A. Kalinowska, Olsztyn 1992 (Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego, nr 131).

<sup>15</sup> S. RESZKA, *Żywot księdza Stanisława Hozjusza*, s. 173; H. BARYCZ, *Polacy na studiach w Rzymie*, s. 183.

(1520-1572) i Stefana Batorego, możnych świeckich i duchownych, w której radził, a często wręcz napominał, jak mają postępować<sup>16</sup>. Już sama najglówniejsza przyczyna zjawienia się Hozjusza w Rzymie, tj. misja odzyskania spadku po królowej Bonie, była w oczywisty sposób związana z Polską. Rzymską działalność Hozjusza odnoszącą się do Polski poświadczają także Reszka w swoich listach do Kromera. Według niego Hozjusz miał się niepokoić skutkami ugody sandomierskiej protestantów<sup>17</sup>, a Zygmuntowi Augustowi wyrzucał jego nieformalny związek z Barbarą Giżanką (zm. 1589), bojąc się, że będzie on przyczyną jego rozwodu z Katarzyną Habsburżanką (1533-1572) i tym samym odejścia króla od Kościoła katolickiego<sup>18</sup>. Po śmierci ostatniego z Jagiellonów propagował i czcił jego pamięć w Wiecznym Mieście<sup>19</sup>. Działał na rzecz odrzucenia konfederacji warszawskiej, która uważał za wyjątkowo zgubną<sup>20</sup>. Podczas drugiej elekcji popierał Maksymiliana Habsburga, dopiero po jego śmierci uznał Stefana Batorego<sup>21</sup>.

Do typowo polonijnej działalności kardynała Hozjusza należało wspieranie Polaków przebywających w Wiecznym Mieście, przede wszystkim pielgrzymów i studentów. Podczas wyjazdu do Wiecznego Miasta zabrał ze sobą scholarów kolegium jezuickiego w Brunsberdze (Braniewie): Jana Kreczmera (1539-1604), Fabiana Kwadratyna (1544-1605), Tomasza Tretera (1547-1610), oraz trzech studentów z Wielkopolski: najprawdopodobniej Wawrzyńca, Leonarda i Marcina ze Środy<sup>22</sup>. Już podczas pobytu w Rzymie na jego dworze oparcie znajdowało wielu polskich studentów i ich opiekunów: kanonicy warmińscy Henryk Sempławski (ok. 1528-1595) i Erazm Działyński (zm. 1572), późniejszy kanonik krakowski i gnieźnieński Jan Krasieński (1550-1612), Piotr Herbut, wojewoda podolski (zm. 1582), następ-

<sup>16</sup> W. URBAN, *Stanisław Hozjusz*, s. 45.

<sup>17</sup> *Z dworu Stanisława Hozjusza*, list 33 (Rzym, 22 VII 1570), s. 39; A. RUDZIŃSKI, *Listy z czasów przelomu. Wyzwania Kościoła katolickiego w Polsce w korespondencji Jerzego z Tycyna i Marcina Kromera*, [w:] *Ecclesia et homines. Instytucje i ludzie kościoła w czasach Jagiellonów (XIV-XVI w.)*, red. A. Januszek-Sieradzka, Sandomierz 2014 (Praelara Stirps Jagiellonica, t. V), s. 59-60.

<sup>18</sup> *Z dworu Stanisława Hozjusza*, list 61 (Rzym, 20 IV 1571), s. 73; 62 (Rzym, 27 IV 1571), s. 73-74; 64 (Rzym, 12 V 1571), s. 76-77; 66 (Rzym, 26 V 1571), s. 78; 71 (Subiaco, 4 VIII 1571), s. 85; 88 (Rzym, 1 XII 1571), s. 103; A. RUDZIŃSKI, *Listy z czasów przelomu*, s. 60-63; A. RUDZIŃSKI, *Elity polskiego Kościoła w listach Stanisława Reszki do Marcina Kromera (1568-1582)*, [w:] *Viri Excellentes. Studia i szkice z dziejów elit w czasach Jagiellonów*, red. E.L. Polańska, K. Osewski, współp. A. Januszek-Sieradzka, Sandomierz 2016 (Praelara Stirps Jagiellonica, t. VII), s. 66,70-72.

<sup>19</sup> G. JURKOWLANIEC, *Sprawczość rycin*, s. 88-91.

<sup>20</sup> A. RUDZIŃSKI, *Listy z czasów przelomu*, s. 65-66.

<sup>21</sup> *Z dworu Stanisława Hozjusza*, list 150 (Rzym, 14 IV 1576), s. 183; 152 (Rieti, 24 IX 1576), s. 189; 164 (Rzym, 8 XI 1576), s. 190-191; A. RUDZIŃSKI, *Listy z czasów przelomu*, s. 69.

<sup>22</sup> H. BARYCZ, *Polacy na studiach w Rzymie*, s. 151; J.A. KALINOWSKA, *Wyjazd Kardynała Stanisława Hozjusza do Rzymu*, „*Studia Warmińskie*” 26(1989), s. 195.

ca Hozjusza na stolicy biskupiej w Lidzbarku – Szymon Rudnicki (1552-1621), przyszły prymas kardynał Bernard Maciejowski (1548-1608) i inni<sup>23</sup>. Kardynał też wspierał studia swych bratanków, z których najwybitniejszy był chyba Stanisław z Bezdán (zm. 1611), i uboższej młodzieży, zwłaszcza z Warmii i Prus, starając się o miejsca w Collegium Germanicum<sup>24</sup>.

Nie sposób wymieniać nazwiska pielgrzymów polskich, jakim pomagał Hozjusz. Wsparcie takie poświadczają chociażby opisy jego dzieł miłosierdzia w hagiograficznym żywocie autorstwa Reszki<sup>25</sup>. Największym jednak świadectwem działalności kardynała na tym polu jest założenie, istniejącego do dziś, hospicjum polskiego w Rzymie. Jeszcze w średniowieczu zakładano przytułki narodowe w Wiecznym Mieście, tak by zapewnić pielgrzymom lepszą opiekę, w tym duchową<sup>26</sup>. Polacy w pewnej mierze korzystali z domu niemieckiego przy Santa Maria dell' Anima, później zajęli mały szpital czeski przy Santa Lucia della Chiavica<sup>27</sup>. Liczba polskich pątników przybyłych do Rzymu w 1575 r. miała pokazać Hozjuszowi, że były to środki niewystarczające, stąd zaczął starać się o erygowanie polskiego hospicjum z prawdziwego zdarzenia<sup>28</sup>. Reszka pomógł mu znajdując odpowiedni teren – stary kościół Najświętszego Zbawiciela wraz z przyległościami<sup>29</sup>. Pod koniec 1577 r. Hozjusz poinformował władze krajowe o swoich posunięciach, rok później Grzegorz XIII (1502-1585) wydał bullę erekcyjną hospicjum, a kościół zyskał miano św. Stanisława. Prace przy remoncie i przebudowie trwały jednak jeszcze długo, kościół był ostatecznie konsekrowany przez kardynała Jerzego Radziwiłła (1556-1600) w 1591 r.<sup>30</sup> Główną rolę przy tych pracach odgrywał Reszka, który był pierwszym rektorem placówki, jednak w jego listach do Kromera znaleźć można raptem kilka wzmianek o jej powstawaniu<sup>31</sup>. Najważniejsza z nich została zawarta w liście z 3 września 1582 r., w którym informował o postępach w budowie hospicjum. Na fasadzie miał być umieszczony napis: „Świątynia Najświętsze-

<sup>23</sup> H. BARYCZ, *Polacy na studiach w Rzymie*, s. 153-156, 213.

<sup>24</sup> Tamże, s. 156-159.

<sup>25</sup> S. RESZKA, *Żywoł Księdza Stanisława Hozjusza*, s. 218-221.

<sup>26</sup> O. KWAPIS, *Do Rzymu!*, s. 193-195.

<sup>27</sup> H. BARYCZ, *Polacy na studiach w Rzymie*, s. 184.

<sup>28</sup> Tamże. Potrzebę powstania hospicjum polskiego w Rzymie dostrzegano już przed Hozjuszem. W 1556 r. miał w tej sprawie interweniować poseł Stanisław Maciejowski. H.D. WOJTYSKA, *Papiestwo-Polska*, s. 361.

<sup>29</sup> M. MACHEJEK, *400 lat kościoła i hospicjum polskiego w Rzymie*, Rzym 1978, s. 24-25; A.M. LEPACKA, *Działalność kulturalna Stanisława Reszki*, s. 50.

<sup>30</sup> M. MACHEJEK, *400 lat kościoła i hospicjum polskiego*, s. 29.

<sup>31</sup> A.M. LEPACKA, *Działalność kulturalna Stanisława Reszki*, s. 49-60; A. RUDZIŃSKI, *Uniżony Sługa Najdostojniejszego Kardynała*.

go Zbawiciela i św. Stanisława – Hospicjum Polskie”, we wnętrzu zaś umieszczona inskrypcja poświęcona Hozjuszowi jako fundatorowi<sup>32</sup>.

Hospicjum pełniło fundamentalną rolę w życiu rzymskiej Polonii. Była to pierwsza stała instytucja dająca stałe wsparcie Polakom w Wiecznym Mieście, reprezentująca Polskę na jego terenie, w jakimś sensie pełniąca funkcje placówki dyplomatycznej<sup>33</sup>. Instytucji o podobnym charakterze, reprezentującej Polskę i Polaków w Rzymie, można się doszukiwać m.in. w działającym wcześniej bractwie św. Tryfona przy kościele św. Augustyna, skupiającym wielu Polaków, które jednak miało mieszany narodowo charakter, było też gronem dość elitarnym<sup>34</sup>. Ścisłe dyplomatyczne, stałe poselstwo polskie w Rzymie istniało w latach 1557-1563<sup>35</sup>, zaś od 1569 r. stałym przedstawicielem Zygmunta Augusta w Rzymie był sam Hozjusz. Od początków XVI wieku stale w Rzymie rezydował agent króla polskiego, w czasach działalności Reszki był to Jerzy z Tyczyna (ok. 1510-ok. 1586)<sup>36</sup>. Agentura nie była jednak przedstawicielstwem o wysokiej randze i zbyt wielkich możliwościach, stąd nie mogła pełnić roli pełnoprawnego ośrodka polskiego na obczyźnie. Hospicjum było instytucją na tyle rozbudowaną, także fizycznie osadzoną w przestrzeni miejskiej, dzięki czemu miało zadatki, by taką rolę wypełniać<sup>37</sup>.

Reszka w listach do Kromera zawarł swoisty opis rzymskiej Polonii swoich czasów, zbudowany z wielu pojedynczych wzmianek. Nie jest to portret zupełny, jednak pada wiele nazwisk Polaków, którzy zatrzymali się na dłużej lub krócej w Wiecznym Mieście. W 1576 r. opisywał przyjęcie posła nowo obranego króla Stefana Batorego – Jana Grzymały Zamoyskiego (zm. 1614)<sup>38</sup>, później poselstwo obediencyjne bardzo opieszałego Pawła Uchańskiego (zm. 1590), ponaglanego przez Kacpra Karlińskiego (zm. 1590)<sup>39</sup>, czy misję wysłannika kleru polskiego Jakuba Brzeźnickiego<sup>40</sup>. Relacjonował wizyty polskich magnatów w Rzymie – Olbrachta Łaskiego (1536-1604), który w 1578 r. czynił w imieniu cesarza Rudolfa II starania o powołanie nowej Ligi Antytureckiej<sup>41</sup>, oraz rodzeństwa Radziwiłłów

<sup>32</sup> *Z dworu Stanisława Hozjusza*, list 200 (Rzym 3 IX 1582), s. 249-250.

<sup>33</sup> H. BARYCZ, *Polacy na studiach w Rzymie*, s. 183.

<sup>34</sup> Tamże, s. 184.

<sup>35</sup> H.D. WOJTYSKA, *Papiestwo-Polska*, s. 421.

<sup>36</sup> Tamże, s. 421-422, 437-445.

<sup>37</sup> O roli kulturalnej hospicjum polskiego pisał H. BARYCZ – *Najstarsza polska instytucja kulturalna w Wiecznym Mieście*, [w:] TENŻE, *Spojrzenia w przeszłość polsko-włoską*, s. 300-310.

<sup>38</sup> *Z dworu Stanisława Hozjusza*, list 154 (Rzym, 8 XI 1576), s. 191.

<sup>39</sup> Tamże, list 174 (Rzym, 24 IV 1579), s. 217.

<sup>40</sup> Tamże, list 167 (Rzym, 30 IV 1578), s. 209.

<sup>41</sup> Tamże; R. ŻELEWSKI, *Łaski Olbracht*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XVIII, red. E. Rościszewski, Wrocław 1973, s. 248.

w 1576 r. – Mikołaja Krzysztofa zwanego „Sierotką” (1549-1616) oraz Jerzego, przyszłego kardynała (1556-1600)<sup>42</sup>. Reszka pisał także o polskich studentach w Wiecznym Mieście, czy mniej znaczących duchownych. Ze względu na fakt, że zarówno odbiorca, jak i nadawca listów byli blisko związani z Hozjuszem, prawie wszystkie te wzmianki dotyczą osób ze środowiska kardynała, wiele – z jego diecezji warmińskiej. Można przypuszczać, że rzeczywiście rzymski dwór Hozjusza był środowiskiem, wokół którego „orbitowała” cała ówczesna rzymska kolonia, jednak należy pamiętać, że perspektywa źródła jest mocno „hozjuszocentryczna”, co może zniekształcać obraz stosunków polskich w Rzymie, wyolbrzymiając rolę polskiego kardynała.

Jeszcze za życia swego patrona Reszka pomagał Polakom w Wiecznym Mieście, uzupełniając jego działalność na tym polu. Szczególnie uwidocznili się to przy powstawaniu hospicjum polskiego. Także w swych obowiązkach w Penitencjarii Apostolskiej, gdzie był podwładnym Hozjusza, pomagał duchownym z diecezji warmińskiej: Janowi Braunowi, proboszczowi w Lutrach i Mingajnach, Fabianowi Kwadratynowi (1549-1605), późniejszemu jezuitcie, Wawrzyńcowi Kuchlowi (zm. 1580), proboszczowi w Lubominie, czy synom Aleksandra Scultetiego (ok. 1485-1564) – o wszystkim informując Kromera<sup>43</sup>. Większość informacji w listach Reszki o polonijnej działalności ich autora dotyczy czasów po śmierci Hozjusza w 1579 r. Do najznakomitszych dokonań Reszki w Rzymie należało założenie Kolegium Polskiego. Według postanowień soboru trydenckiego, w Stolicy Apostolskiej zakładano kolegia narodowe, kształcące alumnów z różnych krajów. Realizując idee Hozjusza, Reszka, przy sprzyjających warunkach politycznych po podpisaniu pokoju w Jamie Zapolskim w 1582 r., doprowadził do powstania pierwszej placówki edukacyjnej dla młodzieży polskiej za granicą<sup>44</sup>. Zdecydował się powierzyć jej prowadzenie Kongregacji oratorianów, założonej przez św. Filipa Neri (1515-1595). Zgromadzenie to miało na celu głównie opiekę nad ubogimi i pielgrzymami, jednak dzięki namowom Reszki oratorianie zgodzili się także nauczać. Pewną rolę mógł tu odegrać Cesare Baronio (1538-1607), oratorianin i polonofil, korespondent Reszki<sup>45</sup>, oraz inni znamienici towarzysze św. Filipa: Antonio Tal-

<sup>42</sup> Z dworu Stanisława Hozjusza, list 144 (Rzym, 31 XII 1575), s. 174; list 163 (31 X 1577), s. 202.

<sup>43</sup> Tamże, list 86 (Rzym 10 XI 1571), s. 102, list 100 (Rzym, 15 III 1572), s. 116 i 117, list 167 (Rzym, 30 IV 1578), s. 208-209, list 173 (Rzym, 6 III 1579), s. 215, list 178 (Rzym, 4 VII 1579), s. 223, list 178 (Rzym, 4 VII 1579), s. 223; list 181 (Rzym, 26 VIII 1579), s. 227; A. RUDZIŃSKI, *Unizony Sługa Najdostojniejszego Kardynała*.

<sup>44</sup> H. BARYCZ, *Polacy na studiach w Rzymie*, s. 191 i 200.

<sup>45</sup> Tamże, s. 194. Swoje dwa listy do Baroniusza i odpowiedzi na nie Reszka wydał w zbiorze własnej korespondencji *Stanislai Rescii epistolarum pars posterior*, Neapoli 1598, s. 216-226 i 231-236.

pa, Giovanni Francesco Borodini, Tommaso Bozzi<sup>46</sup>. W listach do Kromera opisał skromną uroczystość otwarcia kolegium, mającą miejsce 2 września 1582 r. w kościele Sanata Maria in Vallicella, gdzie oratorianie mieli swoją siedzibę. Po mszy księża przyjęli dwóch pierwszych studentów – Marcina Kołackiego (zm. 1608)<sup>47</sup> i Sebastiana z Krakowa<sup>48</sup>, których Reszka dotychczas utrzymywał. Już następnego dnia rozpoczęli lekcje, towarzysze św. Filipa mieli ich „nauczać wypełniania obowiązków kapłańskich i wyćwiczyć w znajomości prawa kościelnego oraz w rozwiązywaniu wątpliwości sumienia”<sup>49</sup>. W listach Reszki nie ma wzmianek o jego działalności poprzedzającej założenie Kolegium, wspominał tylko, że kosztowało go to wiele pracy. Prosił za to Kromera, aby wsparł Kolegium i przysłał młodzieńca, który mógłby być tam nauczany<sup>50</sup>. Polska instytucja niestety nie przetrwała długo, zawieszając swoją działalność 25 kwietnia 1586 r. Głównym tego powodem było niewielkie zainteresowanie dworu polskiego oraz dygnitarzy świeckich i duchownych wspieraniem placówki<sup>51</sup>. Według Anny Marii Lepackiej Reszka był „jedyną osobą dbającą o organizację kolegium i jednocześnie toczącą szeroką akcję propagandową na jej rzecz”<sup>52</sup>.

Aktywna postawa Reszki jako organizatora życia polskiego w Rzymie przejawiała się także tym, że polecał udających się do Rzeczypospolitej Kromerowi, pomagał załatwiać sprawy w Kurii, pożyczal pieniądze, był wykonawcą testamentów zmarłych w Wiecznym Mieście Polaków. Szczególnie wspierał rodzinę swego patrona, chcąc się jemu odwdziaczyć, zwłaszcza że, jego zdaniem, Hozjusz zbyt surowo traktował swoich krewnych. Pod koniec 1575 r. prosił Grzegorza XIII, aby Stanisławowi Hozjuszowi z Bezdán, bratankowi kardynała, przyznał kanonię krakowską po zmarłym Macieju Drzewickim (1505-1575), na co papież przystał,

<sup>46</sup> A.M. LEPACKA, *Początki Kolegium Polskiego w Rzymie*, „Studia Warmińskie” 50(2013), s. 265.

<sup>47</sup> Marcin Kołacki później został kanonikiem warmińskim i ołomunieckim, archidiakonem śremskim, sekretarzem Anny Jagiellonki, dyplomata. Reszka przygarnął go, gdy ten przybył w 1581 r. na studia do Rzymu z Poznania, skąd obaj pochodzili. Po zdobyciu doktoratu obojga praw w 1586 r. był sekretarzem Reszki, lecz sprawiał mu dużo kłopotów – odzywał się nieprzystojnie wobec służby, grał w karty, a nawet był podejrzewany o bliskie związki z pewną rzymianką. *Z dworu Stanisława Hozjusza*, s. 250, przyp. 2; H. BARYCZ, *Polacy na studiach w Rzymie*, s. 198 i 199.

<sup>48</sup> Sebastiana z Krakowa nie zidentyfikowano.

<sup>49</sup> *Z dworu Stanisława Hozjusza*, list 200 (Rzym, 3 IX 1582), s. 249. Inne źródła potwierdzają, że w Kolegium kładziono szczególny nacisk na naukę prawa kanonicznego. A.M. LEPACKA, *Początki Kolegium Polskiego w Rzymie*, s. 266.

<sup>50</sup> *Z dworu Stanisława Hozjusza*, list 200 (Rzym, 3 IX 1582), s. 249. Wiadomo, że wśród uczniów Kolegium był jeden Prusak. A.M. LEPACKA, *Początki Kolegium Polskiego w Rzymie*, s. 266.

<sup>51</sup> A.M. LEPACKA, *Początki Kolegium Polskiego w Rzymie*, s. 267-269.

<sup>52</sup> A.M. LEPACKA, *Działalność kulturalna Stanisława Reszki*, s. 65.

lecz z kolei kardynał nie chciał pozwolić<sup>53</sup>. Polecał też brata Stanisława z Bezdana, Ulryka, a także pomógł ich ojcu Janowi Hozjuszowi (1502-1595), starszemu bratu kardynała, wysyłając przywilej dotyczący dożywotniego użytkowania ziemi w Smolajnach, majątku przy letniej rezydencji biskupa warmińskiego<sup>54</sup>. Dziękował Kromerowi, że już jako ordynariusz potwierdził ten przywilej<sup>55</sup>. Kromerowi polecał wielu Polaków i Prusaków. W ten sposób wyekspediował do Rzeczypospolitej Leonarda Neumana, olsztynianina, który nie dostał się do Kolegium Niemieckiego<sup>56</sup>, Jerzego Stobskiego<sup>57</sup>, studenta Kolegium Niemieckiego Eustachego Boklesa<sup>58</sup>, czy Plemińskiego, „młodzieńca o miłych obyczajach”<sup>59</sup>, oraz Jana Pieczkowskiego, absolwenta Kolegium Niemieckiego, który chciałby być proboszczem w diecezji warmińskiej, lecz – jak relacjonował Reszka – „niekiedy choruje na pruską słabość – prowadzi wojnę z winem”<sup>60</sup>. Poświadczał także za domowników kardynała, np. za wracającego na Warmię w 1572 r. kredencarza Wawrzyńca<sup>61</sup>. Polecał Kromerowi nie tylko Polaków, w roku 1578 prosił o otoczenie troską jezuitę Antonio Possevina (1533-1611), o którym jeszcze wtedy miał dobre zdanie<sup>62</sup>. Ponadto był współegzekutorem, razem z Bernardem Maciejowskim, testamentu Macieja Drzewieckiego<sup>63</sup>. Wypełniał też ostatnią wolę Macieja Hannowa (1519-1571), kanonika

<sup>53</sup> *Z dworu Stanisława Hozjusza*, list 144 (Rzym, 31 XII 1575), s. 174 i list 145 (Rzym, 1 I 1576), s. 175. Kanonia krakowska po Drzewickim ostatecznie przypadła Janowi Szubskiemu, domownikowi Hozjusza.

<sup>54</sup> Tamże, list 87 (Rzym, 24 XI 1571), s. 103; list 143 (Rzym, 9 XI 1575), s. 170.

<sup>55</sup> Tamże, list 191 (Rzym, 22 X 1580), s. 240.

<sup>56</sup> Tamże, list 169 (Rzym, 12 X 1578), s. 211; list 170 (Rzym, 14 X 1578), s. 212. Reszka nieraz wspominał o małej liczbie miejsc w Kolegium Niemieckim, z którego to powodu wielu chętnych, szczególnie nieszlachciców, nie mogło podjąć studiów w Rzymie [tamże, list 85 (Rzym, 10 XI 1571), s. 101; list 137 (Rzym, 16 IV 1575), s. 163; list 170 (Rzym 14 X 1578), s. 212]. Według niego utrudniony dostęp do Germanicum mieli także Prusacy uznawani w Rzymie za Polaków [tamże, list 175 (Rzym, 23 V 1579), s. 218].

<sup>57</sup> Tamże, list 177 (Rzym, 3 VII 1579), s. 221.

<sup>58</sup> Tamże.

<sup>59</sup> Tamże, list 200 (Rzym, 3 IX 1582), s. 250. Zapewne chodzi tu o Fabiana Plemińskiego (zm. 1622), syna Jana, dworzanina kardynała Andrzeja Batorego (1563-1599), sędziego ziemskiego chełmińskiego, autora *In piam mortem beate vitae papae Gregorii XIII. Carmen Lugubre, Romae* 1585. J. MALLEK, P. HRYNIEWICZ, *Plemiński Jan*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXVI, red. E. Rostrowski, Wrocław 1981, s. 712-713.

<sup>60</sup> *Z dworu Stanisława Hozjusza*, list 137 (Rzym, 16 IV 1575), s. 164. Jan Pieczkowski nie pojawia się w słowniku ks. Kopiczki. A. KOPICZKO, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1525-1821*, cz. 2. *Słownik*, Olsztyn 2000.

<sup>61</sup> *Z dworu Stanisława Hozjusza*, list 101 (Rzym, 22 III 1572), s. 118.

<sup>62</sup> Tamże, list 171 (Rzym, 12 XII 1578), s. 212.

<sup>63</sup> Tamże, list 146 (Rzym, 7 I 1576), s. 179.

warمیńskiego, a czynił to razem z Jerzym i Maciejem Radziwiłłami<sup>64</sup>. Najtrudniejszą sprawę miał z testamentem Fryderyka Vaiseliusa, gdyż domagał się od niego pożyczonych niegdyś pieniędzy Samson Worein (1515-1586), kanonik warمیński i kanclerz kapituły. Reszka zmuszony był go odesłać do matki zmarłego, której przesłał już wszystkie pieniądze jej syna. Z niewiadomych powodów oddał jej za to swą jedną miesięczną pensję Kacper Puf, lokaj kardynała<sup>65</sup>.

W swych listach do Kromera Reszka tylko raz wspominał, by w Rzymie pożyczł komuś pieniądze. Sytuacja ta miała miejsce w 1579 r., gdy do miasta przybył młody Jan Kostka (zm. 1592), syn wojewody sandomierskiego Jana, późniejszy starosta lipieński, który potrzebował funduszy na utrzymanie. Pożyczone sumy miały być zwrócone w Polsce Kromerowi<sup>66</sup>. Wojewoda sandomierski był, mimo dużej, a niezwróconej pożyczki dla Walezego, zamożnym człowiekiem, dlatego też Reszka mógł liczyć, iż ujrzy z powrotem swoje pieniądze<sup>67</sup>.

Mimo że główną tematyką listów Reszki do Kromera była działalność Hozjusza, Reszka nie pisał za dużo o sobie, to można w niej znaleźć wiele informacji o działaniach jej autora w latach 1569-1582. Żeby jednak w pełni przedstawić badaną tematykę, należałoby spenetrować inne źródła: korespondencję Hozjusza i pozostałych osób z jego otoczenia, a także archiwa rzymskie. Do poznania późniejszej działalności Reszki świetnym źródłem jest jego diariusz<sup>68</sup>. Zawiera on także wiele wiadomości o jego działaniach wobec Polonii rzymskiej<sup>69</sup>. Ostatnie osiem lat swego życia Reszka spędził na placówce dyplomatycznej w Neapolu, gdzie także dbał o dobre imię Rzeczypospolitej oraz pomagał Polakom<sup>70</sup>. Widać więc, jak bardzo był Reszka uwrażliwiony na kwestie pomocy rodakom na obczyźnie. Jego działania w tym względzie były czymś więcej niż doraźną filantropią, dążył bowiem w wielką energią do tworzenia trwałych struktur instytucjonalnych. Tę właśnie formę przybrały dwa największe jego osiągnięcia na niwie organizacyjnej – pomoc przy powstaniu hospicjum św. Stanisława i erygowanie Kolegium Polskiego w Rzymie, stąd słusznie był opisywany jako, w swoim czasie, „główny opiekun interesów polskich nad Tybrem”<sup>71</sup>.

<sup>64</sup> Tamże, list 154 (Rzym, 8 XI 1576), s. 192.

<sup>65</sup> Tamże, list 154 (Rzym, 8 XI 1576), s. 191, list 155 (Rzym, 8 XII 1576), s. 193, list 162 (Rzym, 19 X 1577).

<sup>66</sup> Tamże, list 179 (Rzym, 11 VII 1579), s. 225.

<sup>67</sup> H. KOWALSKA, *Jan Kostka*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIV, red. E. Rostworowski, Wrocław 1968-1969, s. 345-348.

<sup>68</sup> *Stanisłai Rescii Diarium 1583-1589*, wyd. J. Czubek, Kraków 1915 (Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce, t. 15, cz. 1).

<sup>69</sup> H. BARYCZ, *Polacy na studiach w Rzymie*, s. 184, 215-218.

<sup>70</sup> Tamże, s. 227; A.M. LEPACKA, *Działalność kulturalna Stanisława Reszki*, s. 73-75.

<sup>71</sup> H. BARYCZ, *Polacy na studiach w Rzymie*, s. 189.

## BIBLIOGRAFIA

**Źródła**

- HOZJUSZ S., *Stanislai Hosii opera omnia*, t. 1-2, oprac. S. Reszka, Coloniae 1584.
- Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera (1568-1588), oprac. J.A. Kalinowska, „*Studia Warmińskie*” 20(1983), s. 247-575.
- PLEMIĘCKI J., *In piam mortem beate vitae papae Gregorii XIII. Carmen Lugubre, Romae 1585.*
- RESZKA S., *Stanislai Rescii pars posterior*, Neapoli 1598.
- RESZKA S., *De obitu magni Stanislai Hosii cardinalis ode lugubris, Cracoviae 1580.*
- RESZKA S., *De rebus in electione, profectioe, coronatione Henrici regis Poloniae in Gallia et Polonia gestis, Romae 1574.*
- RESZKA S., *Dicharatione della Figura della Chiesa, Romae 1574.*
- RESZKA S., *Epistola de transitu et dormitione Stanislai Hosii, Romae 1580.*
- RESZKA S., *Konfederacyj w Warszawie r. 1573 rozbieranie*, [w:] *Pisma polityczne z czasów pierwszego bezkrólewia*, red. J. Czubek, Kraków 1906, s. 565-578.
- RESZKA S., *Stanislai Rescii Diarium 1583-1589*, wyd. J. Czubek, Kraków 1915 (*Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce*, t. 15, cz. 1).
- RESZKA S., *Z dworu Stanisława Hozjusza. Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera 1568-1582*, wstęp, tłum., koment. J.A. Kalinowska, Olsztyn 1992 (*Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego*, nr 131).
- RESZKA S., *Żywoć Księdza Stanisława Hozjusza [Polaka], Kardynała Świętego Kościoła Rzymskiego, Penitencjarza Wielkiego i Biskupa Warmińskiego*, tłum. i kom. J.A. Kalinowska, Olsztyn 2009.
- Wiersze polityczne i przepowiednie, satyry i paskwile [sic!] z XVI w.*, red. T. Wierzbowski, Warszawa 1907 (*Biblioteka zapomnianych poetów i prozaików polskich XVI-XVIII wieku*, z. 24).

**Opracowania**

- AMENDOLA A., *La formazione dell'identità nazionale polacca nella Roma della Controriforma*, [w:] *Identità e rappresentazione. Le chiese nazionali a Roma 1450-1650*, red. A. Koller, S. Kubersky-Piredda, Roma 2015, s. 249-270.
- BARYCZ H., *Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440-1600)*, Kraków 1938.
- BARYCZ H., *Spojrzenia w przeszłość polsko-włoską*, Wrocław: Ossolineum 1965.
- BARYCZ H., *Stanisław Hozjusz jako historyk*, „*Studia Warmińskie*” 20(1983), s. 47-62.
- BIAUDET H., *Le Saint Siege et la Suède durant la seconde moitié's du XVIe siècle. Notes et documents, I: Origines et période des relations non officielles 1570-1576*, Paris 1907.
- BILIŃSKI B., *Figure e momenti Polacchi a Roma*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1992.
- BORUCKI M., *Polacy w Rzymie. Od czasów Mieszka I do Jana Pawła II*, Warszawa: Książka i Wiedza 1995.
- CHRZANOWSKI T., KORNECKI M., *Polskie pomniki w świątyniach Rzymu*, Warszawa: Instytut Sztuki PAN 1994.

- CYNARSKI S., Udział Stanisława Hozjusza w staraniach dworu polskiego o odzyskanie spadku po królowej Bonie, „Studia Warmińskie” 20(1983), s. 153-162.
- EICCHORN A., Der ermländische Bischof und Cardinal Stanislaus Hosius, Bd. 2. Sein Wirken als Cardinal, Mainz 1855.
- FOKCIŃSKI H., Udział kardynała Hozjusza w konsystorzach papieskich w latach 1569-1579, „Studia Warmińskie” 18(1981), s. 21-98.
- GÓRNY J.J., Czynności kardynała Stanisława Hozjusza na stanowisku wielkiego penitencjara, „Studia Warmińskie” 20(1983), s. 23-27.
- HENCZEL-WRÓBLEWSKA L., Dzieje Polaków we Włoszech, Poznań–Kalisz: UAM 2006.
- HIPLER H., Die Biographen des Stanislaus Hosius, „Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands” 7(1879), s. 113-176.
- JURKOWLANIEC G., Sprawczość rycin. Rzymska twórczość graficzna Tomasza Tretera i jej europejskie oddziaływanie, Kraków: Universitas 2017.
- KALINOWSKA J.A., Kardynał Stanisław Hozjusz w świetle spuścizny piśmienniczej księdza Stanisława Reszki, „Studia Warmińskie” 35(1998), s. 462-467.
- KALINOWSKA J.A., Reszka Stanisław, [w:] Polski Słownik Biograficzny, t. XXXI, red. E. Rostworowski, Wrocław: Ossolineum 1988-1989, s. 129-133.
- KALINOWSKA J.A., Stanisław Reszka – diariusz podróży i korespondencja z lat 1583-1589, „Studia Warmińskie” 26(1989), s. 195-220.
- KALINOWSKA J.A., Stanisław Reszka (1544-1600) jako humanista i pisarz, „Studia Warmińskie” 27(1990), s. 235-244.
- KALINOWSKA J.A., Wyjazd Kardynała Stanisława Hozjusza do Rzymu, „Studia Warmińskie” 26(1989), s. 181-209.
- KALINOWSKA J.A., Stanisław Hozjusz jako humanista 1504-1579, Olsztyn: Hosianum 2004.
- KOPICZKO A., Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1525-1821, cz. 2. Słownik, Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego 2000.
- KOWALSKA H., Jan Kostka, [w:] Polski Słownik Biograficzny, t. XIV, red. E. Rostworowski, Wrocław: Ossolineum 1968-1969, s. 345-348.
- KOWALSKI M.D., Po łaski duchowne i korzyści doczesne. Polacy w Rzymie i w Kurii papieskiej w XV wieku, [w:] Polak we Włoszech, Włoch w Polsce. Sztuka i historia, red. M. Wrześniak, A. Bender, Warszawa: UKSW 2015, s. 33-46.
- KWAPIS O., Do Rzymu! Sztuka i wielkie jubileusze, Warszawa: IBL PAN 2014.
- KWIATKOWSKA M.I., Rzym, [w:] Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii, t. IV, red. K. Dopierała, Toruń: Oficyna Wydawnicza Kucharski 2005, s. 314-324.
- LEPACKA A.M., Działalność kulturalna Stanisława Reszki z Buku, Buk 2014.
- LEPACKA A.M., Początki Kolegium Polskiego w Rzymie, „Studia Warmińskie” 50(2013), s. 263-270.
- LORET M., Życie polskie w Rzymie w XVIII wieku, Rzym 1930.
- MACHEJEK M., 400 lat kościoła i hospicjum polskiego w Rzymie, Rzym: Hosianum 1978.
- MALLEK J., HRYNIEWICZ P., Plemiędzy Jan, [w:] Polski Słownik Biograficzny, t. XXVI, red. E. Rostworowski, Wrocław: Ossolineum 1981, s. 712-713.

- OSIECKA-SAMSONOWICZ H., Rzymskie wizyty polskich królewiczów, [w:] Polak we Włoszech, Włoch w Polsce. Sztuka i historia, red. M. Wrześniak, A. Bender, Warszawa: UKSW 2015, s. 87-101.
- RUDZIŃSKI A., Działalność kardynała Stanisława Hozjusza w Rzymie w latach 1569-1579. Referat wygłoszony 9 października 2018 na konferencji „Kościół w społeczeństwie w Czechach i w Polsce w średniowieczu i we wczesnej epoce nowożytnej”, zorganizowanej przez Zespół Historii Czech i Stosunków Polsko-Czeskich Komitetu Nauk Historycznych przy Wydziale I Nauk Humanistycznych i Społecznych PAN.
- RUDZIŃSKI A., Elity polskiego Kościoła w listach Stanisława Reszki do Marcina Kromera (1568-1582), [w:] Viri Excellentes. Studia i szkice z dziejów elit w czasach Jagiellonów, red. E.L. Polańska, K. Osewski, współp. A. Januszek-Sieradzka, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia 2016 (Praeclara Stirps Jagiellonica, t. VII), s. 53-71.
- RUDZIŃSKI A., Listy z czasów przełomu. Wyzwania Kościoła katolickiego w Polsce w korespondencji Jerzego z Tyczyna i Marcina Kromera, [w:] Ecclesia et homines. Instytucje i ludzie kościoła w czasach Jagiellonów (XIV-XVI w.), red. A. Januszek-Sieradzka, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia 2014 (Praeclara Stirps Jagiellonica, t. V), s. 59-60.
- RUDZIŃSKI A., Unizony Sługa Najdostojniejszego Kardynała. Stanisław Reszka jako sekretarz Stanisława Hozjusza w Rzymie (1569-1579), „Ibidem”. Rocznik Koła Naukowego Historyków Studentów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego [w druku].
- SAJKOWSKI A., Włoskie przygody Polaków. Wiek XVI-XVII, Warszawa: PIW (Toruń: ZG) 1973.
- TYGIELSKI W., Polacy w nowożytnym Rzymie. Kilka uwag o polskich śladach, napotkanych przez peregrynantów w końcu XVI i w XVII wieku, „Ikonotheka”. Prace Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego 13(1998), s. 127-137.
- ULEWICZ T., Iter romano-italicum polonorum, czyli o związkach umysłowo-kulturalnych Polski z Włochami w wiekach średnich i renesansie, Kraków: Universitas 1999.
- UMIŃSKI J., Kardynał Stanisław Hozjusz, biskup warmiński 1504-1579, Opole: Wydawnictwo Św. Krzyża 1948.
- URBAN W., Stanisław Hozjusz, [w:] Polski Słownik Biograficzny, t. X, red. K. Lepszy, Wrocław: Ossolineum 1964, s. 42-46.
- WEHR W., Polskie pamiątki heraldyczne w Rzymie, „Materiały do Biografii, Genealogii i Heraldyki Polskiej” 3(1966), s. 29-62.
- WOJTYSKA H.D., Papiestwo-Polska 1548-1563. Dyplomacja, Lublin: TN KUL 1977.
- WOŚ J.W., Rzym polski za czasów Stanisława Hozjusza, Rzym 1979.
- WOŚ J.W., Stansilao Reszka, Segretario del Cardinale S. Hozjusz ed ambasciatore del Re di Polonia a Roma e Neapoli, „Annali della Scuola Normale Superiore di Pisa. Classe di Lettere e Filosofia” 8(1978), s. 187-202.
- ŻELEWSKI R., Łaski Olbracht, [w:] Polski Słownik Biograficzny, t. XVIII, red. E. Rostkowski, Wrocław: Ossolineum 1973, s. 246-250.

DZIAŁALNOŚĆ POLONIJA STANISŁAWA RESZKI W RZYMIE  
W ŚWIETLE LISTÓW DO MARCINA KROMERA (1569-1582)

Streszczenie

Kardynał Stanisław Hozjusz, biskup warmiński, w latach 1569-1579, podczas ostatniej dekady swojego życia, spędzonej w Rzymie, prócz wielu innych aktywności, prowadził żywą działalność na rzecz Polonii w Wiecznym Mieście. Jego sekretarzem oraz najbliższym współpracownikiem był Stanisław Reszka. W swoich listach do Marcina Kromera relacjonował pomoc, którą udzielał swemu patronowi w działaniach na tym polu, szczególnie przy zakładaniu i budowie hospicjum polskiego i kościoła św. Stanisława. Opisywał działalność Polaków w Rzymie. Po śmierci Hozjusza kontynuował działalność polonijną zakładając Kolegium Polskie, poza tym polecał udających się do Rzeczypospolitej Kromerowi, pomagał załatwiać sprawy w Kurii Rzymskiej, pożyczal pieniądze, był wykonawcą testamentów zmarłych w Wiecznym Mieście Polaków.

**Słowa kluczowe:** Stanisław Reszka; Stanisław Hozjusz; Polonia rzymska; hospicjum polskie w Rzymie; Kolegium Polskie w Rzymie

THE POLONIA ACTIVITIES OF STANISŁAW RESZKA IN ROME  
IN THE LIGHT OF LETTERS TO MARCIN KROMER (1569-1582)

Summary

In the years 1569-1579, Cardinal Stanisław Hozjusz, Bishop of Warmia, spent the last decade of his life in Rome. In addition to many other activities, he led a lively activity for the benefit of the Polish community in the Eternal City. Stanisław Reszka was his secretary and closest collaborator. In his letters to Marcin Kromer, he reported on the help he provided to his patron in their activities for Poles, especially in establishing and building the Polish hospice and the Church of St. Stanislaus. He described the activities of Poles in Rome. After Hozjusz's death, Reszka continued to organize activities for the Polish diaspora by establishing the Polish College. In addition, he recommended those traveling to the Polish Commonwealth to seek Kromer, helped settle matters in the Roman Curia, lent money, and was the executor of the wills of Poles who died in the Eternal City.

**Key words:** Stanisław Reszka; Stanisław Hozjusz; Polish diaspora in Rome; Polish hospice in Rome; Polish College in Rome

*Translated by Jan Kobylecki*